

AKLIN ÜRETİLMESİ

Metin Bobarođlu

Ne bilebiliriz? Ne yapmamız gerekir? Ne ümit edebiliriz? "Ne bilebiliriz?" sorusunun karşılığı olarak "Bilgi felsefesi"; "Ne yapmamız gerek", sorusunun karşılığı olarak "Ahlâk felsefesi", "Ne ümit edebiliriz?" sorusunun karşılığı olarak da "Din felsefesi" ortaya çıkmıştır.

İnsanın yaşamda karşısına çıkan, tarihte üretilmiş, kendi ürettiği, tanık olduğu ya da toplumsal ilişkilerinde ortaya çıkmış bütün kültür nesnelere ve bunların ilişkilerini anlamlandırmak ve değerlendirmek söz konusu olduğunda, karşısına felsefe çıkar.

Felsefe, kavramlarıyla özgün ve özgül bir noktada dururken, konuları bakımında bütün yaşamı kapsar. Yaşamın her alanının felsefesi yapılabilir, yapılmalıdır. Bu nedenle felsefe, bilincin önüne yaşam olgularını koymak ve değerlendirmek anlamını taşıyor.

Felsefe olarak felsefe, bir kavrama dilidir. Kendi üzerine düşünmedir; bilincin bilincidir.

"Ne bilebiliriz?" sorusu, son çözümlemede, "Bilgi nedir?" sorusuna dönüşür ki buna epistemoloji (bilgi felsefesi) denir. Bu disiplin, bilginin nasıl oluştuğunu, bilgiyi üretirken hangi yöntemleri kullandığımızı ve onların bilincine varmayı konu edinir.

"Ne yapmamız gerekir?" sorusunun yanıtını aradığımızda karşımıza etik felsefe çıkar. İnsan bildikleriyle yaşamda nasıl yaşayacak? Hangi ilişkileri ne biçimde kuracak? Bunun ölçütleri nedir? Felsefe, soruların yanıtını etik disiplini altında aramaktadır. Ahlâk felsefesi dediğimizde, başka bir deyişle ahlâkın felsefî ilkeleri saptandığında, ya da felsefî bilincin önünde ahlâkın değerlendirilmesi yapıldığında, karşımıza felsefî bir disiplin olarak etik çıkmaktadır.

Ne ümit edebiliriz? Çok ilginç bir soru bu. Yaşıyoruz, şunu yapıyoruz, bunu yapıyoruz. Bunu da bildik, böyle de davrandık, peki bunlardan ne bekliyoruz? Ne olacak? Ne ümit edebiliriz? Ümidimizi düşünce konusu yaptığımız zaman nelerden söz edebiliriz? Bu soruların yanıtı "din felsefesi" içinde aranıyor. Çünkü dinler her ne kadar yaşamın örgütlenmesi ve düzenlenmesiyle ilgili bazı önermelerde bulunuyorlarsa da veya bazı inançlarla insan aklını sınırlandırıyorlarsa da, özünde ilgi çekici bir nokta taşıyor; o da insana ümit aşlamak. Yani mevcut gerçekliğin yadsınmasıyla ilgili bir ümit fikrini, düşüncesini insana getiriyor. Dinin öyle bir niyeti olmasa bile, biz felsefî bilinçle din fenomenine baktığımızda, onun içinde bir ümit; yaşamdan bir ümit beklemek, yaşamı bir ümide doğru yönlendirme gibi bir imgeyi bulabiliyoruz.

Bir yanda dinler ideolojik bir tutuma benzer biçimde ümit aşılarken, öte yandan, insan kendi aklıyla da bunu örgütlemiş ve ideolojileri yaratmıştır. Dinlerin ümidi daha çocuksu bir bilince hitap ediyor. Bunun ölçütü; "İnsanın kendi aklıyla kendi sorunlarını çözme yerine çözümünü kendi dışından beklemesi", yani bir sızlanma... İnsan çözümleri kendi dışından, başka

bilinçlerden başka bireylerden, başka topluluklardan hatta giderek mevhum varlıklardan bekliyor. Bu “çocuksu bilinç”tir. Toplumlar her türlü teknik gelişmişlik düzeyine ulaşmış olsalar da, psişik anlamda çocukluk düzeyinde olabilirler.

Bütün bu sorgulamaların temelinde, kanımca bilginin neliği, nasıllığı ve ne içinliği sorunu yatmaktadır. İnsan nesne, olay, olguları, onların arasındaki ilişkileri, özneler arası ilişkileri bilinciyle yoklarken, sorgularken hangi modelle veya hangi yöntemle bilgi üretiyorsa, aynı bilinç tipi ile de değerlendirmelerini yapıyor. Bu nedenle bence, ister Varlık bilimi (ontoloji) söz konusu olsun, ister Sanat Bilimi (estetik) söz konusu olsun, ister Din Felsefesi, ister Ahlâk Felsefesi (etik), hatta giderek bilimler olsun, bilim disiplinleri olsun hepsinin altında yatan şey “Bilgi Felsefesi”dir.

Felsefe dili, bilim dili, bilince kendi yöntemini dayatır ve bilinç o bilimsel bilgiyi öğrenebilmek için o yöntemde alışkanlık kazanır, o yöntemle kendini geliştirir ve bilimi kavramaya çalışırken gündelik diliyle bir takım sorunlar yaşamaya başlar. Çünkü gündelik dil ile tanışıklık da çocukluktan beri vardır. Felsefe ve bilimin getirdiği bilinç tipiyle karşılaştığı zaman insan, kendisinde yabancı bir varlıkmiş gibi, yabancı bir öteki varlıkmiş gibi algıladığı bilinç tipiyle geçinmek zorunda kalır. Zaman zaman ve çoğunlukla da bu bilinci bir meslek bilinci gibi algılar ve mesleğini yaparken kullandığı, ama evine giderken ya da o ortamdan uzaklaşırken duvara astığı bir şapka gibi kullanır ve kendi yaşamına döndüğü zamanda gündelik dilini ve gündelik bilincini, içinde huzur duyduğu dil olarak ve bilinç tipi olarak kullanmaya başlar. Burada aslında bir alışkanlıktan söz ediyoruz. Çocukluktan beri duygularımızla birlikte katıldığımız bir bilinçlenme olgusu, bir dil üretme olgusu, onun belleğini yaratma olgusu olduğu için orada rahat ediyoruz; alışkanlıkların içinde rahat ediyoruz. Ama bu gündelik dil, bu doğal bilinç, sorunların çözümünde yetersiz kalıyor.

Aristo'nun bir değerlendirmesi var. Aristo şöyle diyor; “İnsan, düşünme, bilme edimi ile nesnelere yönelir, ancak psişedeki çeşitli bölümler aracılığıyla, (çeşitli fakülteler aracılığıyla ya da başka deyişle etkinlikler aracılığıyla) nesnelere tam da kendi türünden olanı kavrayabilir. “Şöyle düşünmüş: Bir özne, bir de nesnelere var. Özne nesnelere yöneldiğinde, kendi psişik yapısındaki fakültelerin izlerini, algıladığı nesnel ortamlarla birleştirip bilgi yolunda ilerliyor. Burada insanın aslında nesneden, aldığı kendi yetilerinin izleridir diyor, kendi türünden olanı kavrar diyor.

Bunu daha anlaşılır kılmak için şöyle diyelim: Beş duyuyla sınırlıyız, nesnel ortama bizi açan bu beş duyu—görme, işitme, duyma, tatma, dokunma duyarımız—algımızı yönlendiriyor, biçimlendiriyor. Bu böyleyse, diyor Aristo, o zaman biz nesnelere, bu beş duyu sınırlı içindeki algılardan bilgi üretiriz, bunun ötesinde bir şey yapamayız. O zaman nesnel ortamın algıladığımız biçimi bizim kendi türümüzden, kendi formumuzdan kaynaklanan bir temele doğal bir modele, biçime indirgenebilir... Yine Aristoteles diyor ki: “İnsan ruhunun özü Nous'tur (Türkçesi Us). Eğer “Eğer Ruhun özü Nous” ise o zaman bir Nous tanımlaması gerekir ve bu Nous'un yaptığı iş gerekir ve o zaman onun üzerine bir psişe oturtulur.

“Bakan gözdür, ama gören akıldır,” önermesiyle bir yaklaşım yaparsak Aristo'nun dediğini daha iyi kavrarız.

Aristo'nun yöntemi şudur: "İnsan düşünme, bilme etkinliğinin içinde yer aldığı ruhu ile var olana, nesneye yönelir. Ancak, ruhtaki (Psyche) çeşitli bölümler aracılığıyla ya da başka deyişle, etkinlikler aracılığıyla nesnede tam da 'kendi türünden olanı kavrar. Ruhun özü olan akıl (Nous) sayesinde bu gerçekleşir. Nous, kendi türünden olanı; var olanın özünü oluşturan, onun formunu (Eidos) kavrar."

"Ruh (Psyche), akıl (Nous) adını alan bölümünün bir etkinliği olan, düşünme etkinliği (Noesis) ile var olandaki formu (Eidos) kavrar."

Aristo'nun aslında söylediği şey şu: "Nous Eidos'u kavrar". Nous ne? Ruhun özü olarak "düşün biçim". Eidos ne? Nesnenin kendi özünü yansıtır olarak kabul ettiği "nesne biçim". "Nesne biçim ile düşün biçim birleşirse bilgi olur," diyor Aristoteles. En genel paradigması bu.

Psşe, Nous'un işletilmesi olan Noesis var olandaki Eidos'u kavrar. Aslında hep aynı şeyi söylüyor ama giderek aç aça söylüyor. Nous ruhun özü (eğer böyle ise) psşe bilinçli bir varlıktır.

Nous, noesis ile eidos'u kavrar. Nous > Noesis > Eidos > sonuç Logos. Bu dizgede "noesis" öne çıkıyor. Nous, noesis'e bağlı olarak varlaşıyor; düşünme iş başında, işlevsel olduğunda ancak vardır. Bu çok ilgi çekicidir ve kendinden sonraki bütün düşünceleri belirlemiş ve halen de onun üzerine tartışılıyor günümüzde. Şu kavram son derece önemli bir önerme: Düşünme iş başında ise ancak vardır. Noesis varsa nous'tan söz edebiliriz; noesis yoksa nous yoktur.

Kur'an-ı Kerim'de alıp baktığınız zaman; her nerede akıldan söz ediyorsa "noesis" diyor. Yani Grekçe'de noesis dediğimiz Arapça'da "faal akıl". Kur'an'da akıl hiç nous diye geçmez. Salt akıl sözcüğünü Kur'an'da bulamazsınız. Hep noesis var; faal akıl, işlevseldir hep işlevinde gösterilmiştir. Meğerse "bilincini insan kendisi üretiyormuş". Buradan o çıkıyor, Noesis Nous'u yapıyorsa, eğer böyleyse, bilincini insan kendisi yaratıyor; onu hazır bulmuyor; onu organizmasında bulmuyor. Organizmasında onun "yetisini" buluyor yalnızca. O halde, "işlevsel us" işlevinin sonucu kendi usunu, kendi bilincini yaratıyor.

Faal akılla, noesisle ilgili ikinci safha; ikinci bir olgu çıkıyor karşımıza, o da şu: Düşünme edimi, noesis sonucunda oluşan logos, bu nedenle, hem bilinç anlamına geliyor, hem bilgi anlamına geliyor, hem bilmek anlamına geliyor. Logos son derece kapsamlı bir kavram içinde Nous'u, Eidos'u, Noesis'i birlikte ifade eden bir kavram, çünkü son uç, bütün bu öğelerin birleştiği son uç. Logi, sadece mantık demek değil, bilim disiplini de demek; biyoloji, morfoloji, psikoloji vb. Demek ki logos kavramı çok geniş, çok yetkin bir kavram. "Logosun kendisi nedir?" dediğimizde, dönüp oluşma sürecini görmekteyiz. Yani logos: kendi kendini nasıl üretti ise içeri odur. Yöntemi ona içeriktir. Logos bir yöntemdir (Noesis); bir bilgidir, bilinçtir. Aynı zamanda bir dizgedir, bir disiplindir. Bu kadar geniş bir yapısı var.

Şimdi düşünme edimi logosa varınca, dile gelen olunca, dille bütünleşince doğar. İki yolla doğar: Ağızdan sözcük olarak doğar; bu bir, kalemden sözcük olarak doğar; bu iki. Kendi kendini yarattı; kendi kendinden doğdu; baba da logos, çocuk da logos... İncil okur gibiyiz değil mi?

Doğduktan sonra artık adı düşünme değil, logos olduktan, dile döküldükten sonra artık o bir nesnedir; öznel süreçlerden kopmuştur, doğmuştur. Evren bir evren doğurmuştur: Logos... Anlam bir anlam doğurmuştur. Bu şu demek: Düşünce ortaya çıkmıştır. Düşünme, düşünce olmuştur. Düşünce sözcüğü, kavramsal olarak nesnel olan, iletişime girmiş bir logos. Başka bir deyişle daha anlaşılır olsun diye söyleyeyim: başka bilinçlerin nesnesi olmuş demek. Öteki bilinçlere nesne olduğu anda adı düşünce, ondan önce düşünce değil...

Özgürlük, düşünme özgürlüğü... Düşünce değil de düşünme özgürlüğünden söz ediyoruz. Ben özgür düşünüyorum, istediğim gibi nutuk atarım (!) Zaten düşünce özgürlüğünü yasaklayanlar da düşünme özgürlüğünü onun yerine koyarlar. İstediyin gibi düşün sana kim karışıyor kardeşim; istediğin gibi de inan yani ne var; kim kimi engelliyor vb. gibi. Düşünme özgürlüğünüz var diyorlar. Yani düşünce sözcüğünü düşünmeyle yer değiştirerek... Doğru, ben istediğim gibi düşünüyorum kimse de bir şey demiyor... Düşünce özgürlüğü logosun dolaşıma girmesi demek, metanın dolaşıma girmesi gibi, ürettiğiniz bir nesne sizde kaldığı sürece hiçbir değeri yoktur. Üretim değeri değişim değerinden ortaya çıkar, değiştireceksiniz onu. Logos da aynı, logosu ürettim, bu bir logostur dahi diyemezsiniz; bütün süreçlerinize dönüp baksanız dahi göremezsiniz onu. Şimdi biz görüyoruz, neden, çünkü o dolaşıma girdi; dolaşımdan sonra üstümüze yansıdı; yani ona başka katkılar, eleştiriler katıldı o gözden geçirilmiş, nesnel süreçlerden dönmüş bir düşünce olduğu için düşünmeyi belirler hale geldi. Logos burada; "nesnel logos" haline geldiğinde toplumsal erki de taşır, tarihsel erki de. Çok güçlü olur, garip bir şey olur arkadaşlar; başlangıçta Noesis babaydı, kaynaktı Nous'u o yaratıyordu, sonuçta logosu da o yaratıyordu ama oğul ya da logos toplumsal süreçlerden geçip nesnel olarak bilince geldiğinde; noesise katılır, noesis orada sadece bir erk olur asıl bilgiyi üreten logos'tur artık; özne logos olur.

Sonuçta, başta nesneydi şimdi özne oldu. Onun için "nesnel özne" diyorum ben buna. Nesnel özne logos, bilincinizin işletimini (noesisini) belirler.

Düşünme süreci düşünceyi sonuçlandırıyor, düşünce logos olarak kendinden önceki bütün süreçleri kapsar ve aşar, nitelik değiştirir. Çünkü iletişime girmiş; nesnelleşmiştir. İletişim ve bildirişim somut araçtır. Bu bağlamda, kavramlar, tasarımlar kültür nesnelere nedenleridir. Başka bir deyişle logos nesnel olduktan sonra artık kültür nesnelere projedir; o proje ile kültür nesnelere üretiriz.

Şimdi burası hoş bir şey. Logos aynı zaman da Nous. Noesis yoluyla üretilmiş ve Nous olmuş, aynı zaman da bilinç... Kültür nesnelere özünü Nous'tur, ama logos olarak...Bütün kültür nesnelere logosun sonucudur, logosun ürünüdürler. İnsan kendini kendi nesnelere yoluyla kendi nesnelere katarak üretiyor. Her kültür nesnesinde insanın Logos'unun izi var. Bu bağlamda logos yaratma sürecinin dinamiğidir.

Bilincimiz, kavramsal dili anlamaya yetenekli ama anlamakta güçlü çekiyor. Sokrat filozof olmaya lâıyk birinci kişi olarak söylenebilir, çünkü Sokrat noesis yoluyla belleğini üretmiş birisi. "Bellek mi önce, bilin mi önce?" diye bir tartışma açıyorum. Bugünlerde çok vurguluyorum.

Sokrates “sorgulanmayan yaşam yaşamaya değmez” diyor. Delfi tapınaklarının kapısına “Kendini bil” yazmışlar...Sokrates noesis yoluyla yani usunu işleterek Nous’unu, aklını, bilincini yaratırken belleğini de o Nous’un arka tasarısı olarak ürettiyordu. Bu mühim bir şey, kendini var ediyordu, kendini biliyordu.

Bellek önce, bilinç sonra olursa yani ezberlenmişlerin, dil yoluyla, bilinç yoluyla belleği oluşturması varsa, bu belleğin bilinci kullanması demek olur. Kişi özgür değildir (Belleği bilgileri doğru bilgi olsa da).

Aristo’nun “Psişenin özü Nous’tur” önermesi sanki herkesinki öyleymiş gibi anlaşılıyordu. “Bellek önceye” geldiğinde psişenin özü, başkasının bilinç tortularındır; insanın kendisi orada yoktur.

Hoca Nasrettin’in bir fıkrası bunu anlatır bize. Bu kadar felsefeye lüzum yok, anlamak için. Hoca Nasrettin büyük bir mürşit, büyük bir yol gösterici biliyorsunuz, o da bizim Sokrates’imiz... O da “gül düşün” yöntemiyle kendi üzerinden bir ironi oluşturuyordu.

“Hoca ekip, büyütüp, kesip, doğrayıp, düzenleyip merkebinin sırtına koyduğu odunlarını satmak için yola koyulur, amma ve lakin odunları taşıyan merkeptir ve merkebin bir huyu vardır. Kendinden önce giden merkeplerin dışkısını koklar—köy kökenli olanlar bunu bilir—merkep inatçıdır, vur ha gitmez. Nasrettin der ki, bu buna takıldığına göre ben bunu atarım; kürekle atar merkep onun peşine gider... O zaman, Hoca der ki; ben bunları toplar, torbaya koyarım, omuzuma atarım, ben gittikçe o da peşimden gelir. Bir bakar doğru, peşinden geliyor. Ama yol dışkılarla dolu, onu da torbaya, bunu da, derken; Pazar yerine gelirler... Pazar dağılmıştır. Hoca Nasrettin odunları satamıyor sinirli, para yok, pul yok, ama merkep anırmaktadır, şikayetçi; yemlenmek istiyor. (Aklın gıdası kendi cinsindedir, bedenın gıdası kendi cinsinden, ruhun gıdası kendi cinsinden, duygunun gıdası kendi cinsinden) Dolayısıyla, bizim merkep anırınca Hoca’nın ona kendi cinsinden gıda vermesi gerekiyor. Ama yok. Çünkü, odunlar pazarda satılamadılar, takasa giremediler, değişim değerini kazanamadılar. Peki, ne olacak? Sevgili Nasrettin torbayı alır, merkebin boynuna asar. Tabi Nasrettin şöyle der: Sen kokladın, ben doldurdum ye köftehor.” Bu kadar güzel bir irşat olamaz. Sokrat’tan daha müthiş, herkesin anlayacağı bir dille anlatmış. Kendimizden önce geçenlerin bilinç tortularını koklayıp belleğinize doldurmaktan başka bir iş yapmayınca, Pazar yerinde satacak odunumuz kalmayınca ve “ye köftehor” olunca da yiyemiyoruz, belleğimiz tortu dolu.

Nous > Eidos, Noesis > Logos; doğdu, iletişime girdi, toplumsallaştı, eleştirilerden sonra döndü (nesnel logos) ve logos noesise katıldı. Yani bilgi işlem; faal akıl (işlevsel us), usun içeriği oldu. İşte “Logos” bu...

Sorgulanmamış bilinç, başımızın belasıdır. İçinde kendi emeğimizle üretilmiş, Noesis yoluyla üretilmiş ve psişeye noesisi öz yapmış bir kişiliğimiz burada yok. O zaman sorgulamanın bu bağlamda çok hayati bir konu olduğunu kendi bilincimizi ele geçirmenin, kendi kişiliğimizin üretilmesinin yolu olduğunu kavrarsak, işler biraz daha değişir umarım.

Kendinin bilincinde olan toplumlar, aklını başkasına ipotek etmemiş toplumlar, aklını başkasından almamış toplumlar, kendi aklını kendi üreten toplumlar ve bireyler... Sözüünü ettiğimiz bu.

Eğer düşünme edimi süreçli—dizgesel, sistematik, etaplı, zorunlu aşamaları olan bir biçimde düşünmek—ise yöntemli düşünüyoruz demektir. Başka bir deyişle düşünmenin düşünmesi ile farkındalıklı olarak düşünüyoruz demektir. Düşünmeni tortuların belleğinin esiri etme, başka akılların tortuları diyorum neden, niye pislik olsun canım, başka akıl niye bu kadar kıymetsiz, başka akla niye bu kadar hürmetsizlik ediyorsun. Hayır, Noesis olmaksızın akıl (Logos) değil, tortusu gelir ancak. Kendi işlevsel aklının ürünleri olarak yeniden üretmedikçe kavramlar oluşmazlar. Kitap yoluyla kavram öğrenilmez; hiçbir kitap kavram öğretmez, insanları dinlemekle kavram öğrenemezsiniz, hiçbir hoca, profesör, filozof size kavram öğretmez, kavram noesis yoluyla iç süreçlerde üretilen bir şeydir.

Şimdi efendim verileri alırsınız, veri materia'dır. Bütün bilgiler dilsel bilinç materia'sıdır. Kitaplara dökülmüş, sözel olarak kulaklarınıza gelmiş, ama o materia'dan noesis yoluyla o süreç yoluyla, düşüngeme yoluyla logos haline getirmek öznedede olur. Yapmıyorsa aklımız yok demektir.

O zaman akıl yularınızdan sizi tutar gezdirirler. Siz sadece inanmakla meşgulsünüz. Bu inanmanın bazen paketleri farklı olduğu için beğenmeyle de ilgilidir, bazı paketler daha hoş görünürler onların peşine gideriz. Hoca'nın torbasının renklisi vardır...

Batıdaki modernizmin geldiği aşamada, pozitivismi hayata geçirme onu küresel bir yaygın eğitim projesi halinde uygulamaya girişince, modern dönemler, yakın çağ periferide kalan (merkezde olan onu üreten değil), onun çevresinde kalan bizim de içinde olduğumuz diğer ülkeler üniversiteyi kurdular. Bu paketi aldılar ve eğitim yoluyla halkına kazandırmaya çalıştılar ve halen de çalışıyorlar. Ama merkez yani onun üretildiği yer, Avrupa, onun sonuçlarıyla çabuk karşılaştı, çünkü üretti, işletmeye başladı ve sorunlarıyla çabuk karşılaştı ve bu sorunları eleştirmeye başladı; pozitivism eleştirisini modernizm eleştirisini yaşadı ve eleştirelçilik dediğimiz felsefede bir yöntemle bunun içinden çıkmaya başladı.

"Paket programları" (Hoca'nın torbası) uygulayan diğerleri diyor ki "beğenmiyorum, bu kötü, bu yenmez"! Ye diyor köftehor... Yahu yenmiyor, ye!

Sonradan dünya aydınlarıyla karşılaşınca, bakıyorlar eleştiriliyor... Bu kez de eleştiri modasına kapılıveriyor aydınlarımız. Bakıyorlar yeni bir renkli paket var. Bu ilerencilik sayılıyorsa, o zaman onun peşine takılmalı. Yine akli "özgün paradigması) yok.

Bir ideolojiyi kendi düşüngeme süreçlerinizden eleştirel bir biçimde geçirerek kavramsallaştırmadığınız için o ideolojiye inanırsınız. Bir gün Burhan Oğuz ile birlikteyiz, sohbet ediyoruz. Dedim: "Ne oldu bunlara, ölmeye gidiyorduk hani, ne oldu bunlara?" "Belkemicsiz sosyalistler öyle olur," dedi. Şimdi bu ne demek, belkemiği yani Nous yok, noesis yok. Kavram onun değil. Noesis olabilmesi için işletilmiş usun logosları olabilmesi için kendi yaşam süreçlerini anlamlandırma onun içinde bulunmalıydı.

Devrimci arkadaşlarımla konuştuğumuz zaman, Ekim devriminin başından sonuna kadar içindeki kişiler dâhil, gruplar dâhil, tarihini bir solukta söylüyorlar. Başka toplumların tarihi, onların süreçleri... Bir de Anadolu'ya baksak o akılla, biz ne âlemdeyiz, sanki biz yokuz. Tarihiniz konu değil, kültürünüz konu değil, kimliğiniz konu değil... Siz yoksunuz. Başka ülkelerin süreçlerini, devrimlerini kendinize model olarak almışsınız. İşletilmiş us yok, kendi yaşam süreçlerini anlamlandırmamış, ezberlenmiş... Başkalarının sorunlarını konuşmaktan öteye geçebildik mi?

İşletilmiş us, kendi yaşam gereklerini ve değerlerini üreten ustur ve onun sonucu olan kavram Logos, Usun (Nous) özüdür.

Kendi yaşam süreçlerini, yaşam olgularını, bilgi kuramını (epistemoloji) koy! Başka epistemolojilerle hesaplaşarak...

Üniversite, kendi kavramının kurumu olamadığı için noesis yapmadığı için, Usunu işletip kendi ürününü kendisi yaratmadığı için, hazır paketleri alıp çocuklara ezberlettikleri için, önce bellek, sonra bilinç aradıkları için olmuyor. Felsefe bir meslek haline getirildikten beri bu bahsettiğim sorunlar çıktı. Felsefe herkesin derdi olmalı. Felsefe mesleki bir şey değil, hayati bir şey.

Akıl üretilir. Akıllı hazır bulmazsınız, akıllı siz üretiyorsunuz. O zaman aklını aklının bilincine vardır... O zaman özneni anlamak için logosu sorgula. Benim aklım ne, benim bilincim ne? Kavramına bak, kavramlar dizgene bak! Onların üretilme yöntemine dön bak, kendini gör. Buna ayna diyoruz simgesel olarak. "Akıl aynasında kendini gördü" der tasavvuftakiler. İşletilmeyen akıl, akıl değildir o zaman iş üzerinde tanıyabilirim onu.

Felsefenin her disiplin için birincil öge olduğunu düşünüyorum. Kimya mı öğreniyoruz? Felsefesiz kimya akılsız bir kimyadır. Felsefesiz tıp mı yapıyorsunuz? Anlamsız bir makineyle mi uğraşıyorsun kardeşim? İnsan anlamlı bir varlıktır. O halde felsefesiz olmaz. Sanat felsefesiz olur mu? Olmaz. Felsefe hepsinin akıllı, felsefenin de akıllı bilgilibilim, "Epistemoloji"dir.

Bir toplum kendi ağacını, "toplum ağacını", onun çiçeklerini ve meyvelerini sevmiyorsa, nereden öğrenecek bu işi? Her toplum bir ağaçtır; her kültür kendi ürünleriyle bilinir, tanınır.

Söylem ile felsefi literatür arasında fark nedir? Yani düşünce tarihi var bir de söylem diyoruz, bu ne? Söylem Batı dillerinde diskur demek. Mesela Descartes'ın diskurları var, söylemi var. Özgünlük farkı, evet de bu ne? Logos söylemse, bu logos neyi kullanıyor? Düşünme malzemelerini kullanıyor? Öteki logoları, söylemleri kullanıyor. Şimdi burada ilginç bir şey var, eğer düşünce tarihini alıp Kant dedi ki, Hegel dedi ki, Descartes dedi ki, dedikodularla çocuklara aktarırsanız üniversitede—liseleri katmıyorum artık—orada söylem olabilir mi? Söylem yok edilir. Bakın bellek önce gelip bilinç sonra gelince söylem yok. Bu ne demek? Özne yok demek. Logos yok, akıl yok demek. Noesis yok, akıl işletilmiyor demek.